

ОДИЛ ИКРОМНИНГ ТАРЖИМОНЛИК ФАОЛИЯТИГА ҚИСҚАЧА ЧИЗГИЛАР

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10334433>

Бахтиёр ФАЙЗУЛЛОЕВ,

академик Бобожон Гафуров номидаги Хўжанд давлат университети доценти,
филология фанлари номзоди, Хўжанд, Тожикистон

Аннотация. Мақолада мустақилликдан кейин тожик адабиёти намуналаридан ўзбек тилига қилинган таржималар ҳақида фикр юритилган.

Таянч сўз ва иборалар: аслият, таржима, таржимон, эркин таржима, ижодий таржима, шакл ва мазмун бирлиги, матн, талқин, антология.

Аннотация. В статье представлена информация о новых переводах таджикской литературы на узбекский язык после обретения независимости.

Ключевые слова и выражения: оригинал, перевод, переводчик, вольный перевод, единство формы и содержания, текст, антология.

Annotation. The article provides information on new translation of tajik literature into uzбек in post – independence Tajikistan.

Key words and phrases: original, translation, translator, free translation, creative translation, unity of form and meaning, text, emulate, anthology.

Ҳар бир халқнинг адабиёти ривожда адабий алоқалар муҳим ўрин тутди. Буни тожик ва ўзбек халқлари томонидан яратилган адабиёт намуналари мисолида ҳам кузатиш мумкин. Адабий алоқалар турли кўринишларда намоён бўлади. Шулардан бири–таржимачиликдир. Унда бир халқ вакиллари томонидан яратилган асарлар бошқа миллат адабиётига таржима воситасида етиб боради ва уларнинг ҳам маънавий мулкига айланади.

XX аср ўзбек адабиёти вакилларида Чўлпон, Усмон Носир, Абдулла Қахҳор, Гафур Ғулом, Ойбек ва Мақсуд Шайхзода, Ҳамид Олимжон, Миртемир, Эркин Воҳидов ва Абдулла Орипов, Жамол Камол ҳамда Мирза Кенжабек каби ижодкорларнинг таржима масаласига алоҳида эътибор қаратишлари шунчаки тасодиф эмас эди. Аслида адабиётимизда таржимачилик узоқ тарихга эга. Буни қардош ва жаҳон халқлари адабиётидан ўзбек тилига қилинган таржималар мисолида кузатиш мумкин. Таржима асарлар туфайли ўзбек адабиётининг олтин хазинаси янги бадий мукамал асарлар ҳисобига бойиб борганлиги барчага маълум ҳақиқат. Шу билан бирга, таржималар ҳар қандай таржимон учун ҳам муҳим маҳорат мактаби

ҳисобланади. Кейинги йилларда бундай анъанани биргина серкирра истеъдод соҳиби-ҳассос шоир, адабиётшунос олим, сермахсул ижодкор Жамол Камолнинг таржимонлик фаолияти мисолида ҳам кузатиш ўринли-дир. Унинг ўзи бир нечта таржимон қилиши мумкин бўлган катта миқёсдаги таржима ишларини амалга ошира олганлигини зукко адабиётшунос Эргаш Очилов ўз кузатишларида ўринли қайд этади.¹ Дарҳақиқат, Жамол Камол 30 га яқин асар ва 20дан ортиқ шоир шеърларини форс – тожик тилидан ўзбекчалаштириб, китобхонларга тақдим этганлиги истиқлол даври адабий ҳаётида ўзига хос ҳодиса ҳисобланади.

Мустақиллик туфайли ўзбек адабиёти ҳам янги тараққиёт йўлига қадам қўйди. Барча соҳаларида бўлган янгиланиш ҳамда ислоҳотлар таржимачиликда ҳам муҳим ютуқларни қўлга киритишга имкон яратди. Буни Тожикистонда яшаб ўзбек тилида самарали фаолият олиб бораётган бир қатор ўзбек шоир ҳамда адибларнинг яратаётган асарлари бунга мисол бўла олади. Хусусан, кейинги йилларда “*Ҳамоҳанг кўнгиллар*”² шеърӣ тўпламининг юзага келиши узоқ тарихга эга бўлган ўзбек ва тожик адабий алоқалари тараққиётига янги саҳифа бўлиб қўшилди. Мазкур шеърӣ тўпламда Мирзо Турсунзодадан бошлаб – Низом Қосимгача, Лоиқ Шералидан – Фарзонагача, Гулназар Келдидан – Аҳмаджон Раҳматзодгача бўлган жами 19 та замонавий тожик адабиёти вакилларининг ижодидан танлаб олинган энг сара шеърӣ намуналар ўзбек китобхонларига тақдим қилинганлигини алоҳида таъкидлашимиз жоиз.

“Ҳамоҳанг кўнгиллар”даги таржималар тожикистонлик ўзбек шоирлари Ўлмас Жамол, Султонмурод Ҳожибоев, Шариф Нуриддин, Жамшид Примов, Авлиёхон Эшон, Эгамназар Соҳибназаров, Абдували Бекмуҳаммад, Дилмурод Ҳожимуродов, Содик Ҳожимурод, Ёқубжон Очиловлар томонидан амалга оширилган. Шунингдек, унда икки қардош халқнинг севимли шоирларига айланган Сирожиддин Саййид ҳамда Асқар Маҳкамнинг устод Лоиқ Шерали ижодидан ўзбек тилига қилган таржималари ҳам мазкур нашрнинг мундарижасига янада мукамаллик касб этган.

“Ҳамоҳанг кўнгиллар”даги бадиий таржималар сифати ҳамда бадиияти нуқтаи назардан бир – биридан фарқ қилиши, шубҳасиз. Уларнинг ютуқлари билан бирга меъёрига етмаган ўринлар ҳам кўзга ташланадики, улар алоҳида таҳлилий мақолаларга мавзу бўлади, албатта.

1. Очилов Э. Жамол Камолнинг таржимонлик маҳорати // ЎТА, 2009, 4-сон. 26 бет.

2. Ҳамоҳанг кўнгиллар. Шеърӣят, Таржималар. – Хужанд: ”Мероҷ”, 2018. 240 бет.

Мазкур тўпламда Лоиқ Шерали ижодига бошқа шоирларга қараганда кенгроқ ўрин ажратилган. Лоиқ шеърларини ўзбек тилида худди аслиятдагидек жаранглашида таржимонларнинг меҳнати катта эканлигини эътироф этиш адолатдандир. XX аср тожик шеърлятида том маънодаги севимли шоирга айланган, замонавий тожик шеърлятида мисли кўрилмаган инқилоб яратган Лоиқ асарлари таржимасига қўл урган ҳар қандай таржимон учун у чинакам маҳорат мактаби ҳисобланади. Фикримизча, Лоиқ асарлари таржимасига киришган мутарижим биринчи навбатда тожик тилини мукамал билиши билан бирга, Шарқ мумтоз адабиётида шеърлят тили бўлган форс-тожик тилининг бутун жозибасини ҳис эта олиши билан бирга Лоиқ шеърляти сув ичган маънавий булоқлардан ҳам етарли даражада хабардор бўлиши қилинган таржиманинг янада мукамаллигини таъмин-лайди.

Истьдодли шоир ва моҳир таржимон Асқар Маҳкамнинг устоз Лоиқ хотирасига бағишланган рисоласидаги қуйидаги фикрлари эътиборга лойиқ:

“У (Лоиқ Шерали-Б.Ф.) форс шеърлятининг сўнгги шоири эди, гўё. Кейин устоз мақомига кўтарилди. Лоиқ *шогирдлик* ёки *муридликни* сидқи дилдан ўтади. Хожа Ҳофиз даргоҳида *муридлик* қилди. Шайх Саъдийга *таҳорат суви* берди, буюк Мавлавийнинг *остонасин* супурди...”³ Албатта, бу эътирофда устоз шоирга нисбатан шарқона чуқур эҳтиром ҳиси акс этган.

Маълум бўладики, Лоиқ шеърляти билан тиллашмоқчи бўлган таржимон етарлича ижодий тажрибага, юксак шоирлик ҳамда таржимонлик маҳоратига эга бўлиши билан бирга “*сўз сеҳиргари*” деган номга лоиқ бўлган Ҳофиз Шерозий даҳосидан хабардор бўлиши, Шарқда ахлоқ отаси мақомига эга бўлган Шайх Саъдийнинг панду ўғитларидан баҳраманд бўлган бўлиши, Паҳлавий тилда “Қуръон”,- деган юксак номга лойиқ бўлган Жалолиддин Румийнинг маснавийлари руҳида камолга етган бўлиши лозим. Чунки бу бебаҳо чашмаларидан Лоиқ шеърляти доимо сув ичгани аниқ. Шоирнинг қуйидаги мисралари бунга гувоҳлик беради:

*Мен дўстлар кўнглига баҳор келтирдим
 Ошиқлар дилига хумор келтирдим.
 Ҳижрон даштларида йўқолганлардан
 Салому хушхабар, ёдгор келтирдим.
 Эй кўз ёш, йўлимнинг соф булоғи бўл,
 Эй нола, умримнинг хуш сўроғи бўл.
 Кексайган чоғимда асо бўл, қалам,*

3. Асқар Маҳкам Оқ китоб. – Душанбе: “Ирфон”, 2008. 392 – бет.

Эй шеър, тобутимнинг қўнғироғи бўл...⁴

Бундай бадий мукамал намуналарини тўпламдаги бошқа шоирлар таржималарида ҳам кузатиш мумкин.

Кейинги йилларда тожик ва ўзбек таржималари борасида амалга оширилган салмоқли ишлардан яна бири “Замонавий тожик шеърятини антологияси”⁵нинг яратилиши бўлди. Ундаги таржималар истеъдодли шоир ҳамда зукко таржимон Одил Икром томонидан амалга оширилган. Антологиянинг муҳим жиҳати шундаки, унда Садриддин Айнийдан Лоиқ Шералигача, Фарзонадан Нурали Нурзодгача бўлган жами 60 нафар замонавий тожик шоирлари ижодидан шеърини намуналар таржима қилиниб, ўзбек ўқувчиларига тақдим қилинганлиги шу даврга қадар бу борадаги мавжуд маънавий бўшлиқни тўлдирди олди деб бемалол айтиш мумкин. Антологияда берилган икки шеърини таржима хусусида қисқача фикр юритишга ҳаракат қилиб кўрамиз. Биринчи шеър Лоиқ Шерали ижодидан бўлса, иккинчиси эса, Тожикистон халқ шоир Аҳмаджон Раҳмадзод шеърларининг Одил Икром таржимасидаги бадий талқинидир.

Демак, Лоиқ асарлари билан тиллашмоқчи бўлган таржимон етарлича назарий билимга, ижодий тажрибага, шоирлик ва таржимонлик маҳоратига эга бўлиши билан бирга, юқорида номлари юксак эҳтиром билан тилга олинган форс -тожик мумтоз шоирлар ижодидан ҳам етарлича маълумотга эга бўлишига ишора қилинган. Яхшиси, Лоиқнинг ўзбек тилига Одил Икром томондан маҳорат билан таржима қилинган қуйидаги “Бу ёмғирли тунда...” шеърини кузатиш мақсадга мувофиқдир:

*Бу ёмғирли тунда, маҳзун кечада
 Онам кулбасини ўйладим бир зум.
 Унинг чакка ўтган томини эслаб,
 Дилимда бир дунё йиғлади юм-юм.*

*Балки, рўза тутиб Рамазон ойи,
 Қилмаган гуноҳин оқлаётгандир.
 Ифтор чоғи шифтдан томган чаккалар,
 Балки қулогига ёқмаётгандир.
 Эски жойнамозда ўтириб, балки,
 Юракдан Худони ўйлайди ҳамон.
 Балки наст овозда Парвардигордан*

4. Сирожиддин Саййид. Ватан абадий. Шеърлар. -Тошкент: “Шарақ”, 2001.250-бет.

5. Замонавий тожик шеърятини антологияси. (Тузувчи ва таржимон- Одил Икром) – Хужанд: “Ношир”, 2017. 336 бет.

Сўраб ўтиргандир жаннатдан макон...

Бир вақт қувноқ эди мунгайган онам,

Узун сочлари ҳам тим қора эди.

Сочидан таралган қатиқнинг ҳиди

Бир хазина эди, бир чора эди.

Енгини шимариб тирсакка довур,

Минг битта тадбирни ўйлаб топарди.

Гўё, у тақдирнинг қаттиқ қўлидан

Бизнинг ризқимизни юлқиб оларди...

Онагинам!

Менинг жаннати онам!

Жойинг жаннатлиги гарчанд тайиндир.

Лекин, томдан чакка ўтган бу кунлар,

Билмайман, негандир, жуда гамгиндир...

Ушбу шеърда онаизорнинг кулбаси, унинг чакка ўтган томи, шунингдек, рамазон ойи, унда тутилган рўза, Яратганга қилинаётган ҳар тунги ибодатлар, онанинг пажмурда қиёфаси бир пайтлар узун бўлган тим қора сочлари ва улардан таралган қатиқнинг ҳиди, тирсакка довур шимарилган енг каби бир-биридан табиий, ҳаётий, миллийлик акс этиб турган тимсолу ташбеҳлар ҳамда бетакрор бадий деталлар устод Лойиқ шеърлятида бадииятга қандай нақшланган бўлса, Одил Икром таржимасида ҳам шу ҳолатда мисраларга нақши нигор бўла олганлиги билан шеърхон қалбига яқин ва кадрлидир. Бундай тасвирлар ҳар бир шеър ихлосмандини ўзига таниш ва кадрдон бўлган дунё сари етаклайди. Энг муҳими, шеър-хонда кадрдон зот бўлган Онаи зорни кўмсаш ҳиссини юзага келтиради.

Антологиядаги ҳар битта таржимада ўзига хос жўшқинлик ва чуқур самимияти билан беихтиёр шеърхон қалбига кўчади. Буни шоир Аҳмаджон Раҳмадзоднинг “Онам бор эди...” шеърдаги қуйидаги мисралар мисолида шеърхонда ўзига хос бадий-эстетик завқ беради: *Ман кунун ёд оварам рўи варо,*

Цўям аз деворҳо мўи варо.

Сар гузорам ёди зонуи варо,

Чун хуморӣ мешавам бўи варо...

Хилқатам, нуру сафоям модарам буд!

Бу мисралар ўзбек тилида шундай жаранглайди:

...Мен энди эслайман унинг сиймосин,

Девор ёригидан излайман сочин,

Тиззасин ёдига бош қўйиб сокин,

Ҳидини қўмсайман, асрайман ёдин...

Ул ёруғ талъатим, Онам бор эди...

Ёки *Сурати ман, сирати ман буд ў,
 Сарвати ман, савлати ман буд ў,
 Байту шеърам, шуҳрати ман буд ў,
 Шавкати ман, давлати ман буд ў,
 Маъбади ман буд, худоям модарам буд!* мисраларнинг ўзбек

тилидаги куйидаги талқинига назар ташлайлик:

*Сувратим эди у, сийратим эди,
 Сарватим эди у, савлатим эди,
 Шеърим, байтим, шоним, шуҳратим эди,
 Шавкатим эди у, давлатим эди,
 Оллоҳим, маъбадим, Онам бор эди!...*

Шеърхонни фикрий ҳайратига сабаб бўлган соч билан боғлиқ анъанавий мазмундаги биргина *бадий топилма* - *яъни, бадий детал* шоириятини янада таъсирчан бўлишига қаратилган. Таржимадаги табиийлик, айниса, ўзбек ва тожик оналаригагина хос бўлган миллийлик тасвири ҳамда шеъринг мисраларга ўзигагина зеб бериб турган *нидо, ички қофия, ҳожиб ва радиф, ташбеҳ, тарсеъ, такрор, таъдид* каби бадий санъатлар Одил Икромнинг таржимонлик маҳоратидан гувоҳлик беради.

Аслида ҳар қандай асар таржима жараёнида янгиланади. Бу янгиланиш таржимоннинг билими, ҳаётинг тажрибалари, бадий маҳорати ва таржима қилаётган асарининг муаллиф руҳий оламига қай даражада яқинлиги билан боғлиқ. Одил Икром таржималарига ҳам айнан шу нуқтаи назардан ёндошилса мақсадга мувофиқ бўлади. Ўзбек китобхони Аҳмаджон Раҳматзод шеърларининг ўзбек тилида жарангидан баҳраманд бўлиб, уларнинг шунчаки қофиябозликдан, сохта чақириқлардан узоқ бўлган бадииятнинг бетакрор ўзига хос намуналари эканлигига ишонч ҳосил қилиш мумкин. Умуман олганда, Одил Икромнинг таржимонлик фаолияти ўзининг куйидаги хусусиятлари билан ажралиб туради:

1. Мустақллик даврига қадар ҳам тожик адабиётида кўплаб бадий асарлар ўзбек тилига маҳорат билан ўгирилган. Одил Икром бу анъаналарни давом эттириб, яхлит бир кўринишга эга бўлган бир нечта ижодкорларнинг асарларидан намуналарни танлаб, ҳам шаклан ҳам мазмунан мукамал мазмунга эга таржималарини алоҳида қайд этиш мақсадга мувофиқ.

2. Одил Икром таржималаридаги ўзига хосликдан яна бири таржимон томонидан амалга оширилган таржима асарлар таржимоннинг руҳиятига яқинлиги ҳамда ранг-баранг мавзуларда эканлиги билан характерли.

Шунингдек, Одил Икром ҳар бир таржимасида оригинал асарнинг мазмунини ўз таржималарида мукамал сақлашга асосий эътибор қаратадики, бу муҳим аҳамиятга эга. Умуман, бадиий асарда мазмун асосий ҳал қилувчи мезонлардан бири эканлигига ўз давридаёқ Алишер Навоий ҳам эътибор қаратиб, қуйидаги назарий фикрни олға сурган:

*Назмда ҳам асл анга маъний дурур,
 Бўлсин анинг сурати ҳар не дурур...*

3. Мутаржим Одил Икромнинг таржималаридаги яна бир ўзига хослик кўзга ташланадики, таржимоннинг Сўзга муносабати, сўздан маҳорат билан фойдалана олиш тажрибасига эга экани юқорида келтирилган шеърларида ҳам намоён бўлган.

Одил Икромнинг кейинги йилларда таржима борасида самарали фаолият олиб бораётгани алоҳида диққатга лойиқ. Жумладан, Жалололдин Румий-нинг муаззам асари “Маънавий маснавий” таржимасига устоз таржимон-лардан кейин журъат этганлиги унинг таржимон сифатидаги камолотидан дарак беради. Унинг форс-тожик адабиётидан ўзбек тилига қилган таржималари Тожикистон Республикаси мутақиллигининг 31 йиллиги тантаналари кунида Республика Президенти Эмомали Раҳмон томонидан муносиб тақдирланиб, унга Абу Абдуллоҳ Рудакий номидаги Давлат мукофотини берилиши маънавий ҳаётдаги муҳим воқеалардан бири бўлди. Ишонч билан айтиш мумкинки, Одил Икром шеърляти унинг таржимонлик маҳорати келгусида амалга ошириладиган илмий-тадқиқот ишларига мавзу бўлишга арзийди.

Хуллас, ўзининг узоқ асрлик тарихига эга бўлган ўзбек ва тожик адабий алоқалари истиқлолдан сўнг кундан-кун жонланиб бораётгани икки қардош халқ адабиётининг нурли истиқболидан шаҳодат беради. Бундай эзгу мақсад йўлида амалга оширилаётган таржима асарларининг адабиётимиз ривожигаги ўрни беқиёс эканлигини назардан қочирмаслигимиз зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати (REFERENCES):

1. Ҳамоҳанг кўнгиллар. Шеърлят, Таржималар. – Хужанд: “Мероҷ”, 2018.
2. Замонавий тожик шеърляти антологияси. Тузувчи ва таржимон Одил Икром) –Хужанд: “Ношир”, 2017.
3. Очилов Э. Жамол Камолнинг таржимонлик маҳорати //ЎТА, 2009, 4-сон.
4. Асқар Маҳкам. Оқ китоб. – Душанбе: “Ирфон”, 2008.
5. Сирожиддин Саййид. Ватан абадий. Шеърлар. Тошкент: “Шарақ”, 2001.

6. Жалолиддин Румий Маънавий маснавий. Биринчи китоб (Форсийдан Одил Икром таржимаси) – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2021.

